

Z HISTORIE HYGIENY V JIŽNÍCH ČECHÁCH

TO THE HISTORY OF THE PUBLIC HEALTH SERVICE IN SOUTHERN BOHEMIA

JOSEF HOŘEŠÍ

SOUHRN

Autor, dlouholetý pracovník hygienické služby, se vrací do druhé poloviny minulého století a popisuje náročné prosazování hygienických požadavků u projektované jaderné elektrárny Temelín (JETE) v jižních Čechách koncem 70. let minulého století. V druhé části svého sdělení píše o problémech a konfliktech při řešení ochrany zdraví obyvatel Českých Budějovic před nadměrným hlukem z vojenského letiště.

Klíčová slova: historie, hygienická služba, ochrana veřejného zdraví, jaderné elektrárny, hluk z letiště

SUMMARY

The author, a long-time staff member of the public health service, returns to the second half of the past century and describes the enforcing of health protection demands for the nuclear power plant JETE being designed in southern Bohemia at the end of the 1970s. In the second part of his article he mentions problems and conflicts connected with health protection of the inhabitants of the city České Budějovice against excessive noise from an army airport.

Key words: history of public health service, public health protection, nuclear power plants, airport noise

Málem jsme zakázali jadernou elektrárnu Temelín

O výstavbě jaderné elektrárny v jižních Čechách se začalo oficiálně jednat koncem 70. let minulého století. Dnešní Temelín byl až třetím navrženým místem; první bylo poblíž Vodňan v katastru Malovic, druhé u Dívčic v katastru Dubence. První souhrnné stanovisko jihočeského krajského národního výboru bylo vydáno k jaderné elektrárně Malovice (JEMA) v lednu 1980. U Malovic však jsou v podloží písky a u Dubence ne dost velký skalní masiv, proto se pozornost obrátila k Temelínu, kde obrovský skalní masiv umožňoval stavbu i 6 bloků. Vyjádření krajského hygienika k této lokalitě mělo datum 18. 12. 1980. Bylo to vhodné místo i proto, že leží výš a umožňuje lepší rozptyl emisí z plynové kotelny a par z chladicích věží. Původně se uvažovalo přivést páru z elektrárny Mydlovary u Českých Budějovic, ale rozptylová studie emisí ukázala, že by to ovzduší centra kraje, včetně Českých Budějovic nadměrně znečistilo. Spaloval se zde totiž lignit.

KHS žádala, kromě jiného, klimatologickou studii se zřetelem na rozptyl radioaktivních látek a na vliv chladicích věží na okolí jaderné elektrárny Temelín (JETE), návrh územního uspořádání, dopravní studii o zátěži okolí v průběhu stavby a prognózu kvality vody ve Vltavě a v nádržích na toku. Požadovala dále vyhodnotit předpokládané biologické, chemické a tepelné zatížení povrchové vody. Výsledkem hodnocení vlivu dopravy byla přeložka silnice I/34 v Třeboni, která odvedla dopravu z centra města a od lázní. Auta s pískem se tudy valila z ložisek podél Lužnice.

Dále bylo nutno prokázat, že Prahu bude možno zásobovat vltavskou vodou i při provozu JETE. V té době byla totiž chemická spotřeba kyslíku (CHSK) (Mn) v místě odběru vody pro JETE 50–60 mg/l a v období 1986–90 dokonce až 80 mg/l. Požadavek na teplotu nechtěli investoři pochopit; vyhodnocení vlivu emisí tepla na vodu a klima bylo u nás požadováno poprvé. Problém se stal součástí státního úkolu Výzkum vlivu JETE na hydrosféru a složky životního prostředí, když Výzkumný ústav vodohospodářský převzal plnění dohody z 25. 4. 1987 mezi ČEZ-JETE a Ústavem krajinné ekologie ČSAV o dlouhodobém sledování vlivu zvýšené teploty vody ve Vltavě. Byl to důsledek nesouhlasu krajského hygienika s vypouštěním odpadních vod z JETE bez splnění zmíněného požadavku na kvalitu zdroje vody (Vltavy) pro Prahu. KHS se dohodla s JETE a vodohospodářským orgánem a dala do kladného rozhodnutí – závazného posudku krajského hygienika – formulaci, že v odpadním kanálu z JETE nebude CHSK (Mn) vyšší než v řece nad odběrem, i kdyby v ní bylo jen 8 mg/l. KHS zásadně nepřipustila zhoršení kvality vody ve Vltavě při zmenšení jejího průtoku až o 3,2 m³/s jejím odpařením ve 4 chladicích věžích. Znamenalo to stavbu zařízení k čištění neodpařených chladicích vod odtékajících do řeky, ale umožnilo to pokračovat v projektování JETE.

Musím vzpomenout dvou předchozích momentů tohoto rušného roku. Po negativním rozhodnutí krajského hygienika k vypouštění odpadních vod z JETE bylo svoláno velké jednání do Hydroprojektu v Praze, které zahájil generální projektant sdělením, že stanovisko krajského hygienika bylo projednáno na ústředním výboru Komunistické stany Československa s tím, že

JETE bude provozována „na výjimku“ z vodního zákona. To znamenalo bez plnění požadavků vodního zákona na kvalitu vypouštěných odpadních vod. Do nastalého ticha jsem vznesl dotaz, zda to projednával ústřední výbor jako nejvyšší orgán strany nebo jednali s nějakým pracovníkem aparátu? S pracovníkem aparátu, byla odpověď. Prohlásil jsem tedy, že musí následovat důkladné zdůvodnění, proč má být nové zařízení provozováno v rozporu s vodním zákonem, když výjimku mohou dostat jen zařízení stará. Zdůvodnění pak musí být předloženo ministroví energetiky Ehrenbergerovi, ten ho dá předsedovi vlády Štrougalovi a vláda navrhne další postup poslanecké sněmovně, která jediná může zákon změnit. Ještě podotknu, že jsem si neodpustil poznámku, že sněmovna jistě bude souhlasit, když v ní je většina komunistů. I když jsem nebyl v této straně ani v jiné, bylo dobré znát politické poměry a v argumentaci toho použít. Snaha o výjimku tím naštěstí skončila a bylo svoláno jednání jak dál.

Těsně před ním se v novinách chlubil náměstek pražského primátora, jak se starají o blaho Pražanů a snad i o vodě se zmínil. Připravil jsem proto pro krajského hygienika dopis, který upozorňoval, že Jihočeši bojují za Prahu, ale ti se zatím o vodu ve Vltavě nestarají. Už druhý den přijela na jednání na jihočeském krajském národním výboru MUDr. Nováčková z Hygienické stanice hlavního města Prahy a vedoucí odboru vodního hospodářství pražského národního výboru, kteří nás samozřejmě podpořili. Ale hlavně tento odbor vydal 17. 12. 1985 rozhodnutí, kterým byla stanovena pásma hygienické ochrany I., II. a III. stupně pro odběr vody z Vltavy v Praze Podolí, která zahrnovala celé povodí Vltavy.

Souběžně jihočeská krajská hygienická stanice a odbor vodního a lesního hospodářství kraje docílily, že se razantně snížilo znečištění Vltavy z celulózky a papírny ve Větrní a v r. 1992 klesla CHSK (Mn) nad Týnem nad Vlt. tak, že jsme mohli při uvádění JETE do provozu souhlasit, aby se nečistily zahuštěné odpadní chladicí vody z JETE po celý rok, ale jen podle aktuální situace v řece, aby byly splněny požadavky vodního zákona.

Při posledním jednání o kolaudaci JETE, kterého jsem se zúčastnil, byla už hygienická služba kompetentní jen k posuzování hluku v okolí JETE. Vzhledem k širší ochranné pásma však k obtěžování lidí nedochází.

Jak jsme likvidovali vojenské letiště

Tedy ne přímo letiště, ale bojový výcvik na něm. Od roku 1962, kdy jsem nastoupil na Okresní hygienickou stanici v Českých Budějovicích, jsem se musel zabývat stížnostmi na letiště nedaleko města. Ve spolupráci se stavebním úřadem jsme jednali s vojáky, kteří byli celkem vstřícní, dokonce se snažili vybudovat kryté stojánky pro motorové zkoušky letadel, aby lidem alespoň trochu ulevili. Přijel však tehdejší velitel letectva, říkali jsme mu starý Remek, protože byl otcem mladého Remka, českého kosmonauta, a zatloukl to. Nebylo divu, že si lidé stěžovali. Od nejbližší obytné zástavby je letiště 200 m, od hlavního budějovického náměstí okolo 2,5 km a přes jižní předměstí vedly letové dráhy.

Přetahovali jsme se do r. 1967, kdy bylo svoláno velké a tajné jednání o vybudování nového letiště na stejném místě. Na radnici přijelo pět plukovníků, kteří účastníky

přesvědčovali, že letiště je přímo dar z nebes a slibovali, že omezí hluk, neboť vyvíjejí bezhlučné motory a město budou chránit výsadbou řad stromů na břehu Vltavy. Fyzika nebyla můj šálek čaje, ale shodou okolností jsem den před tím četl, jak naši letci létají rychlostí 1 mach a budou létat 2 a možná i 3 machy a dozvěděl se, že mach je jednotka rychlosti zvuku. Tož jsem jim sdělil, že i kdybych sdílel jejich víru v nehlukné motory, nedokáží zabránit rámu při překonání rychlosti 1 machu. A zpochybnil jsem jako protihlukové opatření stromčeky u Vltavy, i kdyby je sázeli vzrostlé jako okolo sochy Stalina v Praze na Letné. Vyslovil jsem naději, že snad vybojují mír dřív, než stromky vyrostou. V podstatě jsem nezpochybňoval staveniště, protože mi bylo jasné, že se o umístění letiště nerozhoduje v Praze, ale na velitelství Varšavské smlouvy (pozn. red.: Varšavská smlouva byl vojenský pakt socialistických států) a řekl jsem, že jen požadují, aby v povolení ke stavbě bylo řečeno, že letiště bude zrušeno, jakmile pominou vojenské důvody k jeho existenci.

Bylo to ale příliš. Jeden z plukovníků zvýšil hlas: „Tamhleten pán, já mu neřeknu soudruh, z toho by měl Adenauer radost, ten chce zrušit naši protileteckou obranu!“ (Pozn. red.: Konrád Adenauer byl kancléř západního Německa, nenáviděný komunistickými představiteli). Vstal jsem, oznámil své jméno a funkci, aby neměli práci se zjišťováním, až mě budou žalovat a plukovník ukončil jednání. Při odchodu mi řada lidí nabízela, že půjdou k soudu svědčit, že jsem nemluvil protistátně. Kupodivu mě za ostré vystoupení nikdo nestíhal. Potom přijel ministr obrany Lomský k předsedovi krajského národního výboru a výsledkem bylo, že předseda sdělil pracovníkům územního plánu, pokud nevydají kladné územní rozhodnutí, nahradí je jiní.

Vážnost událostí jsem si uvědomil až po listopadové revoluci v r. 1989, když jsem byl s naším akustikem řešit jednu stížnost na hluk z diskotéky a shodou okolností se setkal s člověkem, který mi sdělil, že tehdy organizoval proti letišti protestní podpisovou petici obyvatel postižené jižní části Budějovic a byl za to odsouzen na 1,5 roku do vězení za pobuřování.

Letiště bylo dokončeno, letadla byla výkonnější a hlučnější. Všechny stížnosti krajská hygienická stanice posílala na vedení letectva s tím, že krajský hygienik vyčerpал všechny možnosti. Stěžovatelé pak dostávali od armády dopisy o nutné obraně vlasti. To trvalo do začátku 90. let, kdy se začalo mluvit o reorganizaci armády. V tisku se objevila informace, že zůstane v provozu 6 vojenských letišť – a byly mezi nimi i České Budějovice. Jednal jsem potom s novým vedoucím odboru výstavby a územního plánování města, vysvětlil mu, co jsou pásma hygienické ochrany, a vyzvali jsme armádu, aby předložila výsledky měření o zátěži okolí letiště nadměrným hlukem a navrhla ochranné pásmo. Vojáci měli (naštěstí) dojem, že pásmo má chránit je a neuvědomili si, že naopak má chránit obyvatelstvo. Pásmo hygienické ochrany bylo vyhlášeno v r. 1995, pro současný stav i pro případné budoucí rozšíření letiště. K současnému stavu byla v postiženém území vydána stavební uzávěra pro chráněné stavby a pro případné rozšíření museli investoři chránit vnitřky takových staveb před budoucím nadměrným hlukem.

Na následném jednání o zřízení pásma hygienické ochrany jsem se vojáků, se skrytou ironií zeptal, jestli

vykoupí chráněné stavby v pásnu, včetně asi poloviny krajského města, nebo budou vnitřní prostory chránit jinak. Nastalo zděšení. Potom se v tisku objevila zpráva, že letiště v Českých Budějovicích nebude. Bylo dohodnuto a zakotveno v rozhodnutí stavebního úřadu, že při nutných opravách letiště v Čáslavi, kam byli piloti přesunuti, může 1 měsíc v roce probíhat výcvik v Českých Budějovicích. Stalo se, že dva piloti neovládli svoji nelibost k Českým Budějovicím a zalétali si velmi nízko nad městem. Byl to skutečně nepředstavitelný rámus. Po různých výmluvách velitel letiště nakonec přiznal nekázeň pilotů a potrestal je. Zvýšilo to autoritu KHS, a když jednou měla letadla přelétnout město v rámci jubilea zakladatele amatérského létání v Českých Budějovicích, žádal velitel letiště hygieniky předem o souhlas. Definitivně armáda opustila letiště po jednání o opatře-

ních na zřízení pásma hygienické ochrany, jejichž cena vzrostla na 4 miliardy korun.

Tečku za starostmi hygieniků s leteckým hlukem udělal dopis hlavního hygienika z 12. 6. 2006, který upozornil, že podle ustanovení § 83, odst. 1 zák. č. 258/2000 Sb. vykonává Ministerstvo obrany dozor nad plněním povinností k ochraně veřejného zdraví u svých objektů, včetně vojenských letišť, samo.

Došlo do redakce: 18. 4. 2011

Přijato k tisku: 2. 8. 2011

MUDr. Josef Hořejší

Lidická 12

370 01 České Budějovice